

Прибој јун 1999 June Priboj

Мирко Иконић
НАУЧНА ФАНТАСТИКА У РОМАНУ „ЈЕДНА УГАШЕНА ЗВЕЗДА“
ЛАЗАРА КОМАРЧИЋА

Mirko Ikonic
SCIENCE - FICTION IN THE NOVEL "A FEDED STAR"
BY LAZAR KOMARCIĆ

Едиција "TESTUDO" Edition

Lazar Kolarik
(1839 - 1909)

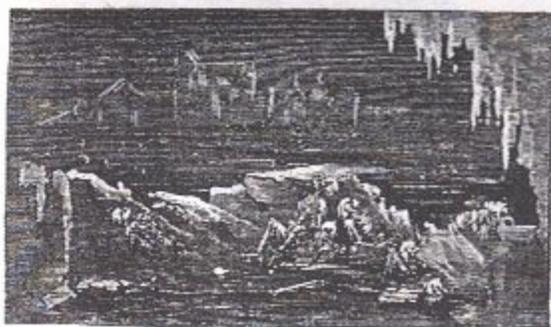
ИЛУСТРОВАНИ РОМАН

ЈЕДНА УГАШЕНА ЗВЕЗДА

НАПИСАО

Д. КОМАРЧИЋ

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1

1902

Мирко Иконић

НАУЧНА ФАНТАСТИКА У РОМАНУ „ЈЕДНА УГАШЕНА ЗВЕЗДА“ ЛАЗАРА КОМАРЧИЋА

„У божанственој лабораторији свемира ради се полако, тихо опрезно; ствара се, руши, али се вечито тежи ка лепшем, ка савршенијем, ка хармоничнијем !... И још их има који мисле да је све то случајно...“

„Човекова душа мора да стоји у неком, нашем уму недостижним односима с весницима нама непознатог духовног света, што га наша душа назире, али га ми не видимо...“

„Оно што се види није главно, већ оно што се не види.“

Лазар Комарчић

Лазар Комарчић (Глог, 1839 - Београд, 1909)¹ је један од оних у свом времену несхваћених и од критике неприхваћених писаца, чије дело тек у нашем времену добија заслужену валоризацију и нужну рецепцију, додуше најчешће са књижевноисторијског и културолошког становишта. Објавио је девет романа (*Драгоцена огрлица*, 1880; *Мој кочијаш*, 1883; *Бездушници*, 1889; *Један разорен ум*, 1893; Два
Г. Доброило Арашитовић: *Један светли лик из нашег краја* (уз Аутобиографију Лазара Комарчића) *Пљеваљске новине* XXVI/1985, 623-626; *Аутобиографија Лазара Комарчића, терзије, учитеља, механијере, повинара и књижевника* - *Политика* XXIV - 1937, 492, 493.

аманета, 1893; *Преци и потомци*, 1901; *Једна угашена звезда*, 1902; *Просиоци*, 1905; и *Мученици за слободу*, 1907) и две књиге приповедака (*Приповетке*, 1894; и *Слике и приповетке*, 1906)². Иако је био један од најчитанијих писаца у Србији с почетка двадесетог века, о чему је и Скерлић писао 1906. у чланку „Шта се чита у нашој народној библиотеци“³, овај писац је после смрти углавном заборављен. Чак ни у компетентној *Историји нове српске књижевности* (1914) Јована Скерлића за Комарчића није било места. Тако је један од најпопуларнијих српских писаца с краја прошлог и почетка овог века полако тонуо у заборав. У наше време први пут је поменут у *Енциклопедији Југославије*⁴, а захваљујући ангажовању Вукомана Шалипуровића објављена су Одабрана дела Лазара Комарчића - Комарице, у Прибоју 1970, у која су ушли романи *Два аманета*, *Један разорен ум*, *Бездушници* и *Мученици за слободу*. Роман *Један разорен ум* објављен је у антологијском избору „*Педесет романа српске књижевности*“ у Београду 1981, а роман *Два аманета* у библиотеци „Бангина“ београдске „Просвете“. О Лазару Комарчићу и његовом делу писао је и Јован Деретић у својим књигама *Српски роман 1800-1950*⁵ и *Историја српске књижевности*.⁶ Рано преминули књижевни критичар Божур Хајдуковић урадио је и одбранио магистарску тезу о књижевном делу Лазара Комарчића.⁷ У Прибоју је у оквиру XV Лимских вечери поезије, 22. маја 1985, одржан научни скуп о стваралаштву Лазара Комарчића, а поднета саопштења су објављена у већ поменутом зборнику *Лазар Комарчић у свом и нашем времену*. Данас у Београду постоји друштво за научну фантастику које носи име „Лазар Комарчић“. Као што се види, буди се интересовање за књижевно дело Лазара Комарчића и он полако заузима оно место које му објективно припада. Наравно, проучавања нису окончана па ни то место није сигурно и адекватно одређено.

С обзиром да је писао у доброј мери на један романтичарски начин у време када се у нашој књижевности сучељавају реализам и модернизам, Комарчић углавном није био прихваћен од тадашње књижевне критике која у његовом делу види својеврсни анахронизам. С друге стране и његов политички ангажман (припадао је напредњачкој владајућој странци, постао је чак и уредник њеног гласила „Видело“) био је по мишљењу Јована Деретића један од разлога што

2. Историју Библиографију Лазара Комарчића (1839-1909) урадио је Добрило Аранитовић, Зборник радова *Лазар Комарчић у свом и нашем времену*, Прибој на Лиму, 1986.

3. Јован Деретић, *Лазар Комарчић у својем и нашем времену*, Зборник, Прибој на Лиму, 1986, стр. 7-11.

4. К(овачевић) Б(ожидар); Комарчић Лазар, приповедач и новинар, *Енциклопедија Југославије*, Том 5, Загреб, МСМЛХИИ, стр. 298.

5. Јован Деретић; *Српски роман 1800-1950*, Нолит, Београд, 1981.

6. Јован Деретић; *Историја српске књижевности*, Нолит, Београд, 1983, стр. 403-404.

7. Магистарски рад о књижевном делу Лазара Комарчића одбранио је Божур Хајдуковић на Филозофском факултету у Београду 1997. Рукопис се налази у архиви факултета и Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ у Београду.

га је Скерлић, који је био следбеник Светозара Марковића, заобишао у својој *Историји нове српске књижевности*.

Занимљиво је у овом контексту мишљење Свете Лукића који у студији *Комарчићев роман Један разорен ум на линији српске интелектуалне прозе* пише: "С к е р л и ћ дакле, нужно, иманентно, превиђа оно што је код Комарчића дан-данас естетички живо, релативно и значајно - а то су обе те жице, *интелектуализам и фантастика* (подвукао М. И.) обе надреалне, универзалне, свака за себе и у међусобном укрштају".⁸ Управо овај закључак Свете Лукића потстакао нас је на разматрање научне фантастике у Комарчићевом роману *Једна угашена звезда*, који је неправедно запостављен у романсијерском опусу овог писца, а за који смо уверени да је са естетичког становишта вредан пажње и данас, и то баш из разлога интелектуализма и фантастике.

Роман *Једна угашена звезда* објављен је 1902. године, у време када је Комарчић својим предходним романима стекао ласкаво признање најчитанијег писца, што ће коју годину касније, као што смо видели, посведочити и Јован Скерлић. Најаву овог романа Комарчић је дао у огласу за претплату 1900. године у „Бранковом колу“⁹, а сличан оглас те исте године објављен је и у „Малим новинама“,¹⁰ „Звезди“¹¹ и „Босанској вили“¹². Роман је штампан годину дана касније са назнаком „илустровани роман“ и у њему поред пишчеве фотографије има и једанаест илустрација које на ефектан начин дочаравају текст.

Критика је одмах реаговала; мишљења су ишла од потпуног прихватања до апсолутног негирања. Објављени су прикази романа у „Српском књижевном гласнику“,¹³ „Босанској вили“,¹⁴ „Делу“,¹⁵ „Трговинском гласнику“¹⁶ и „Колу“¹⁷. Нарочито су прикази у „Трговинском гласнику“ и „Колу“ били оштро интонирани са нега-

8. Света Лукић; *Комарчићев роман Један разорен ум на линији српске интелектуалне прозе*, Зборник, стр. 22-23.

9. (Аноним); Оглас за претплату на роман *Једна угашена звезда* - „Бранково коло“, IV-1900, 11, 348.

10. (Аноним); *Нова књига* - „Мале новине“, 1900, 106.

11. (Аноним); *Позор на једну „књигу“* - „Звезда“, IV-1900.

12. (Аноним); *Једна угашена звезда* - „Босанска вила“, XV-1900.

13. (Аноним); *Једна угашена звезда, илустровани роман*, написао Лазар Комарчић, Београд, 1902 - *Српски књижевни гласник*, I-1902.

14. (Аноним); *Једна угашена звезда* - „Босанска вила“, XVII-1902.

15. *Једна угашена звезда* - „Дело“, VII-1902.

16. Михајловић Јеленко; *Приказ књиге Л. Комарчића Једна угашена звезда*, „Трговински гласник“, XII, 1902.

17. Михајловић Јеленко *Једна угашена звезда*, „Коло“, 1902, IV-5.

тивним оценама. То је изгледа изненадило и наљутило Лазара Комарчића, тако да је, иако му то није било својствено, одговорио текстом „Калко се код нас оцењују књижевна дела“¹⁸, који је објављен у „Трговинском гласнику“. Ипак писац се морао помирити са чињеницом да његов роман није прихваћен, па ће можда зато своју опседнутост научном фантастиком о космичким просторствима и спиритуалним и „тајанственим светом из царства духова“ наставити да објављује и образлаже у свом новопокренутом часопису „Два света“¹⁹. Ни у потоњим нараштајима овај роман није боље пролазио. Јован Деретић га помиње узгред и неодређено у својој обимној студији *Српски роман 1800 - 1950* као „неку врсту популарне романсиране астрономије“, док га у својој *Историји српске књижевности* уопште не помиње. Додуше у свом избору *Књига српске фантастике XII - XX век*²⁰ Предраг Палавистра је унео неколико одломака из овог романа. Међутим, на већ поменутом научном скупу о књижевном делу Лазара Комарчића у Прибоју 1985, мада је констатовано да је Комарчић утемељивач наше научне фантастике, овом роману није посвећена никаква пажња. Из тог разлога и из уверења да је роман *Једна угашена звезда* и данас, век после његовог настанка, актуелан и жив и као књижевна научна фантастика и као књижевност, и настојмо да га наново критички вреднујемо.

* *

*

Роман *Једна угашена звезда* аутор је посветио „успомени Милутина Гарашанина“ свог пријатеља, добротвора и политичког истомишљеника, што је наглашено на почетку романа, али и додато на крају, у писму Гарашанинове супруге Јулке, које писац дословно наводи.

Роман има пролог и епилог, а између је четрнаест поглавља посебно насловљених, у којима је реч о путовањима кроз космичка просторства. Опседнутост темом космоса Комарчић је обзнанио и раније, у свом по многима најбољем роману *Један разорен ум* (1893)²¹ „где се један од његових јунака, Веља, „толико занео Кантовом теоријом о постанку космоса и идејама о бесконачности времена и простора да је на крају због тога изгубио разум“. Међутим, док овај роман у

18. Лазар Комарчић; Како се код нас оцењују књижевна дела. - Трговински гласник, XII - 1902. 229-232.

19. (Аноним); „Два света“. Прва свеска спиритистичког часописа под власништвом и одговорним уредништвом Л. Комарчића - „Српски књижевни гласник“, III - 1903, X - 3, 238.

20. *Књига српске фантастике XII-XX век* - избор и предговор Предраг Палавистра, СКЗ, Београд, 1989. стр. 205-219.

21. Хајдуковић. Божур; *Судбина заборављеног писца*, „Политика“ LXXIV - 1977. 22901 (9. VI).

основи поред космичког има и једну љубавно - мелодрамску причу, роман Једна угашена звезда је у целости заснован на космичкој теми, односно научнофантастичној представи, коју аутор пројектује на основу Кантових и Лапласових теорија о космосу и небеској механици. При томе треба посебно истаћи коректно познавање научне материје о космосу и њено ваљано уклапање у књижевноуметничко дело.

Пролашки део романа који има засебан наслов „Наше небо“ има двоструки мото који гласи „Целокупно трајање човечанства на земљи - само је један трен вечности“ (Фломарион) и „Посматрати, то је проучавати“... И управо ове две мисли на најбољи начин означавају пишчев замишљени пројекат који је на релацији научне експликације и индивидуалног (личног) доживљаја, а то ће резултирати једним фантастичним путовањем кроз космос, што је и садржина овог романа. У прологу је, дакле, писац изразио своју очараност звезданим небом и тајнама које изазивају и буде знатижељу која, што љутска цивилизација стари, постаје све већа. После детаљног описа звезданог неба, свега оног што се види голим оком и што је откривено телескопима и физичко-математичким прорачунима, а што заиста и у научном и у лаичком смислу делује импресивно, аутор се задивљено пита: „А колико ли таквих звезданих комплекса још има, што их очи наше не виде и што их никад ниједан умни створ са наше земље, па ни са које друге планете нашег сунца, неће видети?!“ Ово питање и данас остаје актуелно, без обзира што је од његовог постављања прошло већ сто година и што су научна открића у овој области за то време релативно велика. Стога фантастично путовање Комарчићевог јунака кроз космичка просторства, које предводи дух великог француског научника Лапласа, који је за живота обавио епохална истраживања о сунчевом систему и космосу, делују сензационално и узбудљиво, управо због слоја фантастике који се честододире или укршта са научним претпоставкама или већ прихваћеним доказима. Колико је научни и уметнички свет романа био радикалан, несхваћен и углавном неприхваћен у пишчево време, најбоље показује чињеница да је много што шта у њему било визионарско и пророчко, што је до данас потврђено, али да има још доста нејасног, односно да ентропија романа још постоји и да ни издалека није исцрпљена.

Занимљиво је како Комарчић остварује фантастичну трансформацију из оквирног и рационалног у онострано и ирационално, с обзиром да он живи и ствара у време када су још важећа начела реалистичке поезике коју је он мање или више већ поштовао у својим предходним радовима. Полазиште је реалистичко о чему јасно сведочи прво поглавље романа - „Бесконачна васељена“, које олет има карактеристичан мото који гласи: „Ни вечност једне душе не би била довољна да обиђе бесконачност васељенину и да све сазна“ (Фломарион). Ова мисао тада актуелног астронома, развијена преко једног популарног предавања, не само да буди лаичку неверицу нашег јунака, него истовремено постаје његова опсесија која ће га из удобности свакидашње доколице, путем сна и спиритуалног, одвести у ванвременске и

бесконачне просторе космоса и васељене.

Прво поглавље је та овоземаљска доколица сва од сумње и нсверице у научну теорију уваженог предавача Д.С., који ће у последњем, четрнаестом поглављу романа, поново добити своје приземно, овоземаљско, односно реалистичко обележје, чиме не само да ништа није решено, него је ниво зачудности условљен необичном фантастиком романа, само увећан. Направљен је, дакле, реалан оквир за имагинарне слике једног другог света који ми не видимо, али нам наша интуиција каже да постоји. Прелазак у онострано и фантастично и сусрет са једном вишом интелигенцијом је, дакле, помоћу сна који омогућава да се раздвоје тело и душа, па оно што је материјално остаје уснуло у ноћи натопљеној бледом месечином, а душа креће у авантуру у коју је води дух славног научника Лапласа. Тако ће нас писац повести у тајанствена и љутском уму непозната пространства, пренебрегавајући физичке законе и научне претпоставке, не искључујући, додуше, теолошку концепцију о васељени и човеку. И то је оно што у смислу фантастике има посебан значај с обзиром да је метафизичка визија о загробном животу прихваћена, и још доведена у везу овоземаљским и материјалним. Тако душа нашег сумњичавог и знатижељног јунака доспева у бесконачност васељене и путује на „један давно, давно изумрли свет“ који је баснословно далеко од нашег Сунца, односно од наше Земље, на том путовању прво упознаје тајне сунчевог система и нама видљивих звезда, али Комарчићев јунак са те висине посматра и Земљу која у њему буди неке актуелне асоцијације чија је иронија сасвим извесна: „... најпре сам се задржао, посматрајући јужни део Африке - тамо баш где овог часа силна Енглеска пролива потоке љутске крви, у циљу, да и тамо изврши једну велику, хуману замисао - да и тамо пренесе своју културу и цивилизацију...”

Путници ће се прво спустити на Месец, који је према речима Лапласовог духа „прво слово у огромном буквару Астрономије“, а оно што су видели, углавном ће видети и доживети много касније амерички астронаути који су се спустили на Месец. Очигледно је да су научници који су инспирисали нашег писца ваљано обавили свој посао: то најбоље показује илустрација „Земља гледана са Месеца“, која као да је један од снимака које су направили астронаути. Пишчева фантастика се овде сасвим приближила реалном и научном.

На даљем путу Лапласов дух ће изблиза показати нашем знатижељном јунаку сазвезђе Великог Медведа, а посебно ће се задржати на звезди Мизар, односно на њеној чудесној планети Гамидо. Оно што види биће очаравајуће, па и збуњујуће, чак и за једног знатижељника, какав је Комарчићев јунак. Зато ће га Лапласов дух прекорити: „... у вас има пуно научника који уображавају да њиховој научности нема граница и да оно што њихова глава не може да схвати, да појми, и не постоји ... Они су то што су се дрзнули да кажу, да је Бог поповска измишљотина, и то само што га они нису кадри видети ни својом руком опипати, нити га подврћи својој, „научној“ анализи...”

Стрпали људи целу васељену и све законе њене у своје научне апарате, па све то пропустили кроз фино и осетљиво цедило великог мозга свога и ни у једном тренутку у њему не нашли трага Божијег".²² У том контексту је са књижевноуметничког становишта лепа басна о мраву научнику и визионару и његовом јавном предавању, као аналогија на путеве и странпутице људске научне мисли која је често у свом развоју наилазила на неразумевање и оспоравање. Свестан тог писац закључује: „Колики је видик у морске шкољке на дну океана - још је мањи човеков у бесконачности васељениној "... Зато наставак путовања кроз космичка пространства, усмераван вишом интелигенцијом је трагање за одговором, како су настале звезде и планете и да ли још негде у васељени има живота и интелигентних бића?! Сазнање упућује на потврдан одговор „јер у овој божанственој радионици васељениној владали су од искони, владају данас и влада ће вечито умне силе које непрестано теже за поступним прогресом, за вечитим усавршавањем облика: оне теже нечему лепом, хармоничном, усавршеном".

И тако на првих стотинак страница наш јунак је забезскнути посматрач, који мало говори, јер за то нема ни потребе, пошто његове мисли чита Лапласов дух. Он је индиферентан и углавном неангажован, па је његова књижевноуметничка функција сведена на минимум. Нема, дакле, оне „жилверновске" авантуре, тако да све остаје на нивоу научне апологије. Очито да је Комарчић књижевник устукнуо пред Лапласом научником, што је превагнуло да његов роман постаје једна хипотетичка визија заоденута додуше у поетичко рухо, које ипак није било по мери да се оформи као снажнији естетички доживљај, него остаје на нивоу популарне астрономије.

У другом делу романа, од седмог поглавља под насловом „Изумрли светови", оно што ће видети и чути наш јунак, све мање има научно упориште, а све више је у домену фантастичног и бајковитог, што је за роман, односно књижевност интересантније. Комарчићев знатижељни јунак и његов вођа су путујући кроз космичка пространства коначно стигли на одредиште, „једну угашену звезду" по имену Абудараме, односно њену планету Арца Дара, и ушли у њен највиши „угашени" град Гомору. Све што ће видети и доживети је необично и фасцинантно, да узбуђење постепено захвата и самог писца: „И ми се спуштамо на једну кулу, што се као какав исполин диза-ла из једног непрегледног мора од кућа, палата, вила, храмова, споменика и по грандиозности и по стилу и по облику, какав ја у животу никад видео нисам. У непосредној близини нашој, свуд око нас, оцртавао се неки венац од самих црних палата... То управо и не

22. Лазара Комарчић: *Једна угашена звезда*, Београд, 1902, стр. 102

беу куће и палате ,већ неке чудесне сенке,сенке у тами..." Угашена (умрла) звезда је постала аветињска гробница која ће толико ганути наше јунаке, а прича Лапласовог духа о пропасти ове рајске лепоте, пробудиће у њему асоцијације на Земљу и њену невеселу будућност. Та аналогија ће у наставку романа бити све чешћа,а оно што се са ове временске дистанце од стотинак година види, у свету нових научних открића је недовољно, тако да све делује још увек као истинска футуристичка пројекција,чија су исходишта међутим библијска, односно старозаветна.²³ А и то је оно што нас на извештан начин удаљава од науке и све више приближава књижевности.

Разгледање мртвог града Гомара је већ само по себи импресија и фасцинација. Његови споменици представљају „у алегорији постанак, развиће, високу културу, науку, уметност, силу и моћ, не само овог пространог града, већ и целе царевине Гомарове ".....

Следе неодољиве бајке као што је она о настанку чудесних споменика „ Два брата ", о осмоугаоној каменој пирамиди са чудесним скулптурама,великој електричној кугли која ноћу замењује сунце, Амудараму. Царски двори су круна фантазије, нешто што је тешко схватити, а што својом грандиозношћу и лепотом истински узбуђује. Уметност, грађевинарство и уопште, смисао за лепо и колосално као да су уистину производ једне више интелигенције чијих се тајни домогао дух генијалног научника Лапласа, који изгледа као да људима још једном,из оностраног, обзнањује тајне космоса. Због те своје племените намере он постаје идеализовани романескни јунак који из спиритуалног и бајковитог, прелази у сасвим реално и функционално, чиме се пишчева хипотетичност учвршћује.

После увида у материјално и објективно, што је оличено у светом тројству, као код античких филозофа-ватри, води и ваздуху, космички путници се упознају са религијом те више интелигенције, која смрт поима као једно ново рођење и победу. Даље, та давно изумрла цивилизација преко Лапласовог духа поручује да је Бог праизвор и у духовном и у материјалном свету,а да су та два света састављена,да чине једну дуалистичку целину свеколике,бесконечно вечите васељене. Посебно је истакнута мисао која гласи: „Оно што је људском духу несхватљиво, то још није ванприродно". Заправо, теолошка мисао је овде синтеза духовног и материјалног, па је тај „велики Ум који има једно једино име, познато свим народима и свим временима, а то је - Бог". И још ће нешто нагласити Лапласов дух у том мртвом граду,на тој мртвој планети,што ће наш јунак ни мртав ни жив посебно запамтити: „Обично се каже да у свету бива све случајно. То не стоји.

23. Ann Swinfen: *In Defence of Fantasy*, London, 1984.

У природи нема случајности, већ само вечитих и непроменљивих закона, по којима се креће и материјални и духовни свет".

Научна фантастика у овом делу романа грађена је по теорији универзалне аналогije на релацијама Богчовек,небозеља и прошлост садашњост - будућност - вечност. Аутор је надградио научне теорије и легенде, а религија и традиција су послу -жиле као условни оквир. Па иако нам је тај слој фантастике близак, он у овим условима делује прилично ново и импресивно. Виша интелигенција једне давне цивилизације изумрле планете Аруда Дара и њене престонице Гомара, упоређени са нашом, изгледа као мудри старац према неуком детету, а пројекција спиритуалног и оностраног то појачава,што у естетском смислу романсконог захвата условљава функциону фантастику.

Комарчићев безимени јунак и његов вођа, Лапласов дух, у граду Гомору, сретће се са духом једног царског библиотекара. Тако је у роман уведен још један лик,који ће за слој фантастике бити од необичне важности, с обзиром да и он припада вишој интелигенцији.Он открива и објашњава њихова научна достигнућа, правећи ироничне компарације са достигнућима и прогресом на Земљи. У питању је мноштво фуитуристичких пројеката и невероватних научних теорија, а за нас је интересантно да је неке од њих већ реализовао човек у овом веку.

Дух царског библиотекара нас упознаје са занимљивом теоријом о бићу Божјем коју је поставио њихов чувени филозоф и теолог ,а која гласи: „Бог! То је биће, које обухвата сва бића; он је простор места и времена;он је свет; он је садашњост,прошлост и будућност; он је сила што креће материју; он је у свему и што се види и што се не види; он је мисао...."Јасно је да овакво поимање Бога има шире и дубље значење од човекове теолошке концепције,али је истовремено очевидно да су њихова наука, филозофија, теологија и уметност усмерени ка истом циљу - ка Богу као универзуму.²⁴

Претпоследње, тринаесто поглавље романа, обухвата кратку историју једног дугачког периода. То је заправо рађање и развој њихове планете, настанак живота, еволуција по закону одабирања,логично старење и смрт што је један од неминовних законитости, управо као и на нашој земљи. Дух царског библиотекара настоји да вишу интелигенцију прилагоди људском разуму сугестијом да све оно што се види само је облик,појавност и привид, а да суштину,односно апсолут, смртно око никад није видело. Смрт је, дакле, апсолутни суверен, јер све што је створено једном ће и умрети.

24. Цветан Тодоров: *Увод у фантастичну књижевност*, Београд, 1987.

Занимљиво је да на пропратној илустрацији смрт је представљена знаком косе,²⁵ што је у складу са нашом традицијом. На другој страни није без значаја да дух царског библиотекара и поред неких примедба начелне природе има високо мишљење о човеку за кога каже да је највиша замисао, односно највише дело Бога Свевишњег. Стога су разложне и упозоравајуће речи на крају: „Размислидер те ви мало о овој материји,ви што сте тек настали да живите на овој вашој красној кугли Земаљској.”

Фантастично космичко путовање нашег безименог јунака је завршено буђењем, односно повратком његовиг духа телесном обличју и овоземаљској судбини. Космичка авантура предвођена Лапласовим духом и објашњењима дуиха царског библиотекара је разрешење мистификације и сумње, изазване јавним предавањем Д.С. о бесконачности васељениној.

* * *

Структура романа је заснована на фантастичном космичком путовању,које је истина било мање авантура, а више популарна научна експликација и демистификација, дакако у светлу Лапласовог учења о небеској механици. Тако Комарчићев јунак остаје индиферентан и прилично неупадљив, у сенци свог пратиоца,великог научника Лапласа који је у својим учењима поставио основу космичког система и теорију како постају светови, сунца и сунчеви системи. И управо захваљујући конкретној научној објективизацији овај роман и данас делује изазовно и узбудљиво, мада мање фантастично него почетком овог века,када је објављен. Научна фантастика и интелектуалистички приступ теми,као да су обезличили нашег јунака,а дух генијалног научника и његовог домаћина на планети Арца Дари,с обзиром да и немају своје физичко обличје,више су идеја, мисао и смисао,неголи конкретне и аутономне индивидуе. Оно што је међутим,занимљиво,и по нашем мишљењу значајно,је да они ипак имају натприродну моћ,да проичу у свест и мисли нашег јунака,да знају његова осећања,а посебно да увек виде шта се у том тренутку дешава на Земљи,у кући у којој је остало његово уснуло тело,где се одвија драма са напречац оболелим дететом. Аутор романа то објашњава својством више интелиген-

25. Тихомир Ђорђевић: *Вампири и друга бића у нашем народном веровању и предању*, Српски етнографски зборник, САНУ, Београд, 1953.

ције, што човек својим ограниченим умом, бар на овом нивоу свога развоја ипак не може да разуме.²⁶ Отуда вероватно и извесна наивност и одсуство убедљивије мотивације у поступцима и реакцијама главног јунака. Међутим, дух царског библиотекара и његова аутентична казивања о негдашњем сјају и богатству живота планете Арца Дари, нарочито о њеној науци, филозофији и уметности, попуњавају мотивационе недоследности Комарчићевог јунака, тако да оно што он зна, види и чује наликује на узбудљиву фантастичну визију, поготову што му је наговештено да слична судбина чека и нас на земљи.

Роман *Једна угашена звезда* Лазара Комарчића је увео научну фантастику на космичке теме у српску књижевност која је до тада била сва у фолклорном и романтичарско-рустикалним бојама. Направљен је заправо искорак у односу на ранију фолклорну фантастику Милована Глишића и његових следбеника. Уводећи, дакле, у роман, научне, пре свега Лапласове теорије, и то озбиљно и коректно, он гради праволинијску композицију, али је извесно да њена егзактна логика свог читаоца неће оставити равнодушним. Из тих разлога, уверени смо да овај роман, иако одавно заборављен, улази у наредни век жив и у много чему актуелан. Нарочито га будући писци српске историје књижевности нипошто не би смели превидети.²⁷

26. Rosemary Jackson: *Fantasy: The Literature of Subversion*, Лондон, 1981. стр.122.

27. У изради овог есеја консултоване су и следеће књиге: *Речник књижевних термина*, Нолит, Београд, 1985; Саве Дамјанов: *Корени модерне српске фантастике*, Матица српска, Нови Сад, 1988; Божо Вукадиновић: *Антологија српске фантастике*, Земак културе, Врњачка Бања, 1980; Мухамед Муминовић: *Астрономија*, Сарајево, 1972; Предраг Палавестра: *Сатира, гротеска и критичка фантастика*, Сопотанска виђења, 3, Нови Пазар, 1984; *Lexikon der phantastisch Literatur*, von Rein A Zondergeld, Франкфурт - М 1983; C. N. Manlove: *Modern Fantasy*, Cambridge, 1975.

Mirko Ikonic

SCIENCE - FICTION IN THE NOVEL A FADED STAR BY LAZAR
KOMARCIC

SUMMARY

Lazar Komarcic (1839- 1908) is an author of nine novels and two books of short stories. He was one of the most read writers in Serbian literature at the beginning of the XX - ieth century, but later on mostly forgotten. But during the recent decades several of his novels have been published, and the history of literature and literary criticism are showing a strong interest in the literary work and destiny.

An opinion that Lazar Komarcic is the founder of sciencefiction in our literature is especially from the literary historical standpoint. This was the reason that the Literary Science - fiction Society in Beligrade named itself Lazar Komarcic. His novel A FADED STAR, published in our science - fiction literature on cosmic themes.

Komarcic's hero, led by an apparition of the famous French scientist PIERE SIMON LAPLACÉ reaches the cosmic area through a dream. Visiting the planets of the solar system, especially a trip to Mars, irresistibly reminds of the modern space researches. However their aim of the journey is " a faded star " Abudarama which is an a distant constellation, that is its extincted planet Arudya Dara. On that planet, a higher intelligence once lived and worked but died out since its " sun " faded. The narrating of " an emporar's librarian " of the power and splendor of that former civilization seems fictional, who emerges in a shape of an apparition, just as our travellers are, in that kingdom of the dead. The fiction in this novel is achieved according to the cosmic-earthly analogy theory principles, and many assumptions even today, a current, just as the very novel is, according to our opinion interesting and current. That was just one of the reasons that we interpreted this novel critically and analytically, with a desire to contribute in that way in studying, illuminating and a new evaluation of this inexcusably forgotten writer.

У ЕДИЦИЈИ "TESTUDO" СУ ОБЈАВЉЕНИ СЛЕДЕЋИ РАДОВИ:

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
886. 1. 09. - 31

ИКОНИЋ, Мирко

Научна фантастика у роману "Једна угашена звезда"
Лазара Комарчића / Мирко Иконић = Science - Fiction in the Novel
"A feded Star" by Lazar Komarcic / Mirko Ikonic. - Прибој:
Завичајни музеј: Дом културе = Прибој: The homeland Museum:
Cultural Centre, 1999 (Ужице: Графичар). - 15 стр. ; 24 цм. -
(Едиција "Testudo"; бр. 6 = Edition "Testudo"; но. 6)

Кор. насл. - Тираж 100. - Белешке уз текст. - Summary.

а) Комарчић, Лазар (1839 - 1909) - Мотиви - Фантастика
ИД = 76878604

Едиција "TESTUDO" Број VI Издавачи: Завичајни музеј и Дом културе Прибој **Уредник** Фарук Диздаревић **Превод резимеа** Зорица Поповић **Компјутерска обрада** Н&Ћ **Штампа** „Графичар“ Ужице, **Тираж** 100.

"TESTUDO" Edition No. VI Publishers The Homeland museum and Cultural centre of Priboj **Editor** Faruk Dizdarevic **Translation of the summary** Zorica Popovic **Computer arrangement** by N&C **Printed by** "Graficar" Uzice **Number of copies** 100.

1. Фарук Диздаревић: СТО ГОДИНА ЧИТАЛИШТА У ПРИБОЈУ
(1898-1998)
Faruk Dizdarevic: A HUNDRED YEARS OF THE READING CLUB
IN PRIBOJ (1898-1998)
2. Мирко Иконић: ПЕСНИКИЊЕ ПРИБОЈ
Mirko Ikonic: THE POETESSES OF PRIBOJ
3. Саво Дерикоњић: ГРАДИНЕ - НАСЕЉА РАНОГ ГВОЗДЕНОГ
ДОБА У ПРИБОЈСКОМ КРАЈУ
Savo Derikonjic: HIGHLANDS - SETTLEMENTS OF THE EARLY
IRON AGE IN THE AREA OF PRIBOJ
4. Др Миломир Милинковић: СКИЦА ЗА КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
ЛАЗАРА КОМАРЧИЋА
Dr Miomir Milinkovic: A SKETCH FOR THE LITERARY POR
TRAIT OF LAZAR KOMARCIC
5. Јелена Межински: СЛИКАРСТВО ЦРКВЕ СВЕТОГ КНЕЗА
ЛАЗАРА У ПРИБОЈУ НА ЛИМУ
Jelena Mezinski: PAINTING OF CHURCH OF SAINT PRINCE
LAZAR IN PRIBOJ ON LIM
6. Мирко Иконић: НАУЧНА ФАНТАСТИКА У РОМАНУ „ЈЕДНА
УГАШЕНА ЗВЕЗДА“ ЛАЗАРА КОМАРЧИЋА
Mirko Ikonic: SCIENCE0 - FICTION IN THE NOVEL A FADED
STAR BY LAZAR KOMARCIC